

ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ТАРИФОУТВОРЕННЯ В СФЕРІ ЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО ТЕПЛОПОСТАЧАННЯ

В. В. Дорошенко

*Донбаська національна академія будівництва і архітектури,
вул. Державіна, 2, м. Макіївка, Донецька область, Україна, 86123.*

E-mail: EconomicaDnasa@rambler.ru

Отримана 4 лютого 2011, прийнята 25 лютого 2011.

Анотація. В статті проаналізовано проблеми тарифоутворення в сфері централізованого теплопостачання, що ускладнюють реалізацію вимог чинного законодавства щодо забезпечення тарифами економічно обґрунтованих витрат на виробництво, транспортування та постачання теплової енергії. Розглянуто негативні наслідки недосконалості механізму формування тарифів на теплову енергію як для споживачів, так і для підприємств теплопостачання, органів місцевого самоврядування, держави. Надано пропозиції щодо вдосконалення механізму тарифоутворення з метою наближення тарифів на теплову енергію до рівня, відповідного економічно обґрунтованим витратам на її виробництво, транспортування та постачання. Окреслено основні складові механізму тарифоутворення в сфері централізованого теплопостачання, що містять заходи як економіко-організаційного, так і техніко-технологічного характеру.

Ключові слова: теплопостачання, стан тарифоутворення, проблеми, наслідки, пропозиції.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМА ТАРИФООБРАЗОВАНИЯ В СФЕРЕ ЦЕНТРАЛИЗОВАННОГО ТЕПЛОСНАБЖЕНИЯ

В. В. Дорошенко

*Донбасская национальная академия строительства и архитектуры,
ул. Державина, 2, г. Макеевка, Донецкая область, Украина, 86123.*

E-mail: EconomicaDnasa@rambler.ru

Получена 4 февраля 2011, принята 25 февраля 2011.

Аннотация. В статье проанализированы проблемы тарифообразования в сфере централизованного теплоснабжения, которые усложняют реализацию требований действующего законодательства по обеспечению тарифами экономически обоснованных затрат на производство, транспортировку и снабжение тепловой энергией. Рассмотрены негативные последствия несовершенства механизма формирования тарифов на тепловую энергию как для потребителей, так и для предприятий теплоснабжения, органов местного самоуправления, государства. Даны предложения по совершенствованию механизма тарифообразования с целью приближения тарифов на тепловую энергию до уровня, соответствующего экономически обоснованным затратам на ее производство, транспортировку и снабжение. Очерчено основные составляющие механизма тарифообразования в сфере централизованного теплоснабжения, которые содержат мероприятия как экономико-организационного, так и технико-технологического характера.

Ключевые слова: теплоснабжение, состояние тарифообразования, проблемы, последствия, предложения.

RATING IMPROVEMENT IN CENTRAL HEAT SUPPLY SYSTEM

Doroshenko Valentina

*Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture,
2, Derzhavina Str., Makeiivka, Donetsk Region, Ukraine, 86123.*

E-mail: EconomicaDnasa@rambler.ru

Received 4 February 2011, accepted 25 February 2011.

Abstract. The paper has analyzed the rating problems in the sphere of heat supply system complicating the current legislation implementation on rating security of economically justified costs for production, transportation and heat supply. The negative consequences of rating generation imperfection to heat energy both for heat consumers and for heat supply plants, local authorities and state have been considered. The paper has made some proposals on rating improvement with a view to rates improvement on heat energy up to the level in accordance of economically reasonable costs to its production, transportation and supply. The principal rating components in the sphere of central heat supply containing both the arrangements of economic and organizational and engineering and processing matters have been outlined.

Keywords: heat supply, rating conditions, problems, consequences, proposals.

Вступ

До базових принципів державної політики реформування ЖКГ відноситься перехід до економічно обґрунтованих тарифів за користування комунальними послугами. Найбільш складною і гострою є проблема тарифоутворення в сфері централізованого теплопостачання. Постійне зростання тарифів на теплову енергію, навіть при задовільній якості теплопостачання, викликає загострення соціальної напруги, збільшення заборгованості з оплати цих послуг як для населення, так і бюджетів з компенсації субсидій та пільг. Встановлення тарифів нижче фактичної собівартості теплової енергії з урахуванням рентабельності і дефіцит бюджетних коштів для відшкодування цієї різниці спричиняють збитковість теплопостачальних підприємств і, як наслідок, кредиторську заборгованість, погіршення технічного стану основних фондів цієї сфери, зниження енергоефективності, надійності і якості теплопостачання.

Загальні питання встановлення цін/тарифів на житлово-комунальні послуги розроблені і регулюються Законами України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про житлово-ко-

мунальні послуги», «Про ціни і ціноутворення», «Про природні монополії», Порядком формування тарифів на виробництво, транспортування, постачання теплової енергії та послуги з централізованого опалення і постачання гарячої води та ін. Проте сучасний стан тарифоутворення в сфері централізованого теплопостачання не дозволяє забезпечити в повній мірі вимоги чинного законодавства до формування економічно обґрунтованих тарифів на виробництво, транспортування, постачання теплової енергії, про що свідчать наукові праці як українських, так і російських фахівців: Б. І. Адамова, В. Н. Амітана, В. В. Дорофійенка, І. О. Долматова, О. Ю. Кучеренка, О. В. Мазурчака, В. В. Рибак, Г. М. Семчук, Ю. Є. Хіврича та інших.

Враховуючи велику соціально-економічну значущість вирішення проблеми формування економічно обґрунтованих тарифів на теплову енергію, подальше проведення досліджень щодо вдосконалення механізму тарифоутворення в сфері теплопостачання є актуальним і узгоджується з пріоритетними напрямками наукових досліджень в цій сфері.

Метою статті є вдосконалення механізму тарифоутворення в сфері централізованого тепlopостачання.

Виклад основного матеріалу дослідження

Підсумки роботи тепlopостачальних підприємств за останні роки свідчать про наявність проблем, що ускладнюють реалізацію нормативних вимог щодо забезпечення тарифами економічно обґрунтованих витрат на виробництво, транспортування та постачання теплової енергії.

Значною проблемою підприємств тепlopостачання є хронічна збитковість та зростання дефіциту обігових коштів, що спричиняє кредиторську заборгованість на спожиті енергоносії. Станом на 14.02.2011 борги підприємств комунальної теплоенергетики перед ДК «Газ України» за природний газ, спожитий з початку опалювального періоду 2010–2011рр., становили 4,94 млрд. грн. (без АЕК «Київенерго») [1]. Незадовільний фінансово-економічний стан підприємств ЖКГ визначається, в першу чергу, зростанням собівартості виробництва послуг, насамперед за рахунок підвищення цін на енергоносії (в теплоенергетиці – на 50 %) і значним обсягом заборгованості (станом на 01.10.2010 заборгованість населення за спожиті послуги становила 11,2 млрд. грн.; заборгованість держбюджету по пільгах та субсидіях 340,8 млн. грн., в т. ч. по пільгах 279,2 млн. грн., по субсидіях 61,6 млн. грн.; заборгованість установ та організацій, що фінансуються з держбюджету, за надані комунальні послуги – 199,1 млн. грн.) [2].

Низький ККД теплогерел, незадовільний технічний стан теплових мереж, низька якість їх теплової ізоляції, незадовільні теплотехнічні показники огорожувальних конструкцій будівель як кінцевих теплоспоживачів спричиняють великі втрати ПЕР. Аналіз втрат теплової енергії і обсягів природного газу в системах централізованого тепlopостачання (за даними досліджень робочої групи Мінжитлокомунгоспу України) свідчить, що найбільші втрати природного газу пов'язані з марно витраченою тепловою енергією у споживача – до 30 %, втраченою при транспортуванні теплової енергії – до 25 %, при виробництві на котельні – до 22 % [3].

Серед чинників збитковості підприємств ТКЕ є несвоєчасний перегляд тарифів і затвердження їх на рівні нижчому, ніж витрати на надання послуг з тепlopостачання. За оцінками фахівців, після підняття з 1 серпня 2010 року ціни на природний газ, рівень відшкодування собівартості цих послуг тарифом для населення становив 62 %, тобто чинні тарифи на теплову енергію є збитковими і не відшкодовують фактичної вартості послуг [4].

В ряді регіонів спостерігається скорочення обсягів послуг, що надаються, через відключення теплоспоживачів від систем централізованого тепlopостачання з установкою індивідуальних засобів опалення та гарячого водопостачання. Неврегульоване зменшення обсягів теплоспоживання приводить до зростання питомих витрат на виробництво і транспортування теплової енергії і, відповідно, зростання тарифів.

Причиною росту тарифів є завищені, стосовно собівартості виробництва, тарифи на електроенергію, газ та воду. Тепlopостачальне підприємство не в змозі впливати на тарифи і ціни своїх основних постачальників-монополістів, продукція і послуги яких займають велику частку в собівартості теплової енергії.

Зростання тарифів призводить до збільшення кількості громадян, які мають право на житлові субсидії і, відповідно, до зростання субвенцій з держбюджету. Небезпека подальшого підвищення тарифів може призвести до зростання бюджетних витрат до рівня, коли витрати на житлові субсидії та їх обслуговування можуть перевищити об'єм коштів, що надходять за оплату цих послуг.

Чинником кризової ситуації в тарифоутворенні є невпорядкованість та законодавче розширення переліку категорій громадян, яким надаються пільги. На сьогодні право на пільги (переваги (привілеї), гарантії і компенсації) має понад третини населення країни. Надмірне розширення категорій громадян, які мають право на пільги за соціальною ознакою, знецінює саму ідею надання пільг, наприклад, ветеранам війни, громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Проблемою тарифоутворення є цінова дискримінація шляхом диференціації тарифів за категоріями споживачів. Так, для комерційних споживачів м. Києва тариф на опалення на

сьогодні в 3,7 раз перевищує тариф для населення (відповідно, 676,15 грн./Гкал і 184,41 грн./Гкал). Значно завищені тарифи при низькій якості централізованого теплопостачання стають основним аргументом переходу промислових та інших теплоспоживачів на автономне теплозабезпечення.

Витратний підхід, що застосовується при формуванні рівня тарифів на теплову енергію, виключає мотивацію до енергозбереження у зв'язку з гарантованою компенсацією теплопостачальному підприємству всіх витрат через тарифи незалежно від ефективності використання ресурсів. Базою, до якої застосовується норма прибутку (рентабельність), на відміну від, наприклад, США, Канади, Японії, є не вартість активів або сума інвестованого капіталу, а повна собівартість продукції. Обсяг витрат не передбачається жодним законодавчим актом, через що підприємства безконтрольно збільшують витрати і вимагають від органів місцевого самоврядування підвищення тарифів.

У відсутності поквартирних приладів обліку теплоспоживання жителі багатоповерхових будинків розплачуються за опалення за тарифом в грн./кв. м загальної площі, що не ув'язується з реальним розміром теплоспоживання. Таким чином, населення не виступає ринковим покупцем теплової енергії, не має можливостей впливати на обсяги теплоспоживання і стимулів до енергозбереження. Навіть наявність теплотічильника на ввіді в будинок не стимулює теплоспоживача окремої квартири до енергозбереження.

Не мотивовані до економії та підвищення енергоефективності споживання енергоресурсів і робітники підприємств з експлуатації житлового фонду, організацій бюджетної сфери.

Втрата державою реальних важелів впливу на цінову політику у сфері теплопостачання призвели до значних розбіжностей в рівні цін і тарифів на зазначені послуги. На сьогодні тарифи значно різняться (так, для населення міст Вінниці та Ужгорода – в 2,5 (відповідно, 162,96 грн./Гкал і 399,79 грн./Гкал). Диспропорції у тарифах, нормах споживання ставлять у нерівні умови населення регіонів та створюють нерівні умови для фінансового забезпечення програм соціального захисту населення.

Таким чином, вдосконалення чинного механізму тарифоутворення в сфері централізова-

ного теплопостачання передбачає реалізацію складного комплексу організаційно-економічних та технічних заходів.

Ринковий механізм формування тарифів має передбачати зміну тактики тарифоутворення від простого підвищення до їх диференціації з урахуванням якості, фактичних обсягів теплоспоживання, надійності, енергоємності, екологічних наслідків теплопостачання, пори року, числу годин використання максимуму теплових навантажень окремо по містах, джерелах, виключення перехресного субсидування неекономічних джерел теплової енергії за рахунок високорентабельних.

Підхід до формування тарифів має бути нормативним, заснованим на паспортних даних існуючого устаткування з урахуванням через коефіцієнти його фактичного стану (можна очікувати, що це буде спонукати підприємства до модернізації устаткування). Одним із підходів до регулювання тарифів може бути встановлення верхньої межі щорічного збільшення тарифів протягом ряду років (наприклад, трьох) при забезпеченні нормативних вимог до якості і надійності теплопостачання.

Потребує окремого вирішення проблема урахування при ціноутворенні екологічного фактору. Потребують подальшого поглиблення та доповнення теоретичні та методичні положення, що пов'язані з обліком і аналізом природоохоронних (екологічних) витрат. В сучасних умовах потрібна більш гнучка і надійна обліково-аналітична система, яка б стала підґрунтям управління загальним процесом екологізації виробництва теплової енергії.

Доцільним є встановлення «ідеального» тарифу (реально досяжного при прийнятій системі тарифоутворення, наприклад: при ККД використання палива на теплогерелах – 90 %, втратах в тепломережах – 5 %, терміні служби тепломереж – 25 років, визначених експлуатаційних витратах (в грн. на 1 Гкал потужності з коефіцієнтом, рівним інфляції тощо), який слід щорічно переглядати. Співвідношення реального та «ідеального тарифів» може служити одним з показників ефективності функціонування системи теплопостачання [6].

З метою інформаційного забезпечення формування і реалізації тарифоутворення необхідно проведення енергетичного аудиту системи теплопостачання за основними стадіями техно-

логічного циклу: виробництва теплової енергії, транспортування теплоносія, теплоспоживання. Енергоаудит слід розглядати як функцію енергоменеджменту – поточної діяльності з управління забезпеченням раціонального використання паливно-енергетичних ресурсів в сфері тепlopостачання.

Вдосконалення обліку у сфері тепlopостачання потребує оптимізації системи вимірів і обліку на основі тепло-, водолічильників, моніторингу ресурсоспоживання за всіма елементами системи (теплоджерела, тепломережі, системи теплоспоживання (при технічній можливості і доцільності). Необхідно розробити заходи щодо впорядкованого забезпечення теплоспоживачів-населення засобами обліку та регулювання згідно з програмою реформування і розвитку тепlopостачання міста.

Важливим напрямком вдосконалення тарифоутворення є формування механізму мотивації до енергозбереження – створення стимулів до економії та підвищення енергоефективності ПЕР у теплоспоживачів, виробників теплової енергії, інших суб'єктів господарювання в цій сфері. За оцінками, резерви мотивації енергозбереження складають до 50 % економії енергоресурсів.

Методика розрахунку прибутку підприємств тепlopостачання повинна виключити його залежність від сукупних витрат і забезпечити його формування в залежності від кінцевого результату з ГВП та надання послуг з опалення приміщень. Існуючий порядок преміювання працівників, орієнтований на традиційні (проміжні) показники діяльності підприємства, може бути використаний для формування додаткових стимулів в виробничій діяльності тепlopостачальних підприємств.

Формування механізму мотивації до енергозбереження потребує широкого кола таких заходів, як: створення регіонального (муніципального) цільового (інноваційного) фонду; вдосконалення системи штрафних санкцій за неефективне використання ПЕР і технологій; впровадження пільгових тарифів на теплозабезпечення тощо.

Упорядкування надання пільг і субсидій має бути пов'язане із значним скороченням пільгових категорій споживачів, насамперед державних службовців, поетапною заміною пільг та

субсидій адресними грошовими виплатами, спрощенням процедури отримання пільгових послуг тощо.

Повсюдне запровадження двоставкових тарифів на теплову енергію сприятиме своєчасним розрахункам за спожиті енергоносії, зменшенню заявленого теплового навантаження теплоспоживачів бюджетної та виробничої сфери.

Поряд з поетапним наближенням тарифів до економічно обґрунтованих витрат, тарифна політика повинна спрямовуватись на зниження собівартості послуг за рахунок впровадження інноваційних ресурсозберігаючих технологій, обладнання, матеріалів, здатних забезпечити ефективне використання ПЕР, зниження нераціональних витрат і втрат, зменшити споживання природного газу. Технічне переоснащення ЖКГ, скорочення питомих показників використання енергетичних і матеріальних ресурсів на виробництво послуг, у т. ч. створення діючого й прозорого механізму стимулювання, використання альтернативних джерел енергії й видів палива є одним з основних завдань Загальнодержавної програми реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009–2014 роки.

Як показує досвід, безсистемне впровадження локальних проектів енергозбереження в тепlopостачанні не сприяє вирішенню проблеми забезпечення економічно обґрунтованих витрат, якісного і надійного тепlopостачання. В кожному місті мають бути розроблені схеми тепlopостачання, програми реформування і розвитку тепlopостачання, що передбачено Законом України «Про тепlopостачання». На сьогодні таких програм, як і схем тепlopостачання, немає в більшості міст України, що ускладнює реалізацію заходів щодо наближення тарифів до економічно обґрунтованих витрат. Управління цією діяльністю як ціновими, так і неціновими методами (під контролем держави) слід надати незалежній компанії, якою може бути Національна комісія реформування і розвитку тепlopостачання. Створення національних комісій регулювання природних монополій як незалежних регулятивних органів, здатних забезпечити стабільне та недискримінаційне регулювання, насамперед у сфері тарифної політики передбачено Законом України «Про природні монополії».

Висновки

Вдосконалення механізму тарифоутворення в сфері централізованого теплопостачання передбачає реалізацію комплексу організаційно-економічних заходів, що дозволить захистити теплоспоживачів від необґрунтованого завищення тарифів, забезпечити беззбитковість функціонування підприємств теплопостачання, створити цільові орієнтири для впровадження заходів щодо енергозбереження в теплопостачанні, регулювання і контролю витрат і прибутку в цій сфері.

Література

1. ТКЕ заборгували за газ майже 5 млрд грн. [Електронний ресурс] // АЗС. Паливо. Нафтопродукти. – 2011. – 15 лютого. – Режим доступу : <http://www.petro.lviv.ua/tke-zaborguvali-za-gaz-majzhe-5-mlrd-grn/>.
2. Про стан погашення заборгованості із виплати заробітної плати у розрізі підгалузей житлово-комунального господарства і регіонів України : рішення № 34 від 25.11.2010 [Електронний ресурс] / Колегія Міністерства з питань житлово-комунального господарства України. – Режим доступу : <http://www.nau.kiev.ua/druk.php?name=350238-25112010-0.txt>.
3. Про затвердження Галузевої програми енергоефективності та енергозбереження у житлово-комунальному господарстві на 2010–2014 рр. : Наказ від 10 листопада 2009 року № 352 [Електронний ресурс] / Міністерство з питань житлово-комунального господарства України. – Режим доступу : <http://tc.nusta.com.ua/dkpku/dgerela/244.htm>.
4. Юрій Хіврич: затягування із встановленням нових тарифів на теплопостачання загрожує зростанням боргів підприємств теплокомуненерго за спожитий газ [Електронний ресурс] / Міністерство регіонального розвитку та будівництва України. – 2011. – 11 лютого. – Режим доступу : <http://www.minregionbud.gov.ua/uk/publish/article/77419?sessionid=E3465CAEBF1071FA9C2BA606431C4344>.
5. Доповідь Антимонопольного комітету України про стан організації роботи зі зверненнями громадян протягом першого півріччя 2010 року [Електронний ресурс] / Антимонопольний кабінет України. – 2010. – Режим доступу : http://www.amc.gov.ua/amc/control/publish/article?art_id=184204.
6. Філюк, Г. М. Фінансово-економічні аспекти тарифної політики на ринках природних монополій / Філюк Г. М. // Фінанси України. – 2001. – № 2. – С. 55–62.

Дорошенко Валентина Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємства Донбаської національної академії будівництва і архітектури. Наукові інтереси: економіка підприємств міського господарства.

Дорошенко Валентина Вікторівна – кандидат экономических наук, доцент кафедры экономики предприятий Донбасской национальной академии строительства и архитектуры. Научные интересы: экономика предприятий городского хозяйства.

Doroshenko Valentina – Ph. D. (Economics), an Assistant Professor of the Economics of Enterprises Department of the Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture. Research interests: municipal economy.